

**TURIZM VA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI MALAKALI
KADRLAR BILAN TA'MINLASHNING IQTISODIY MOHIYATI VA
ZARURATI**

Juliboy o'g'li Oybek

SamISI "Bank ishi" kafedrası

Katta o'qituvchisi, PhD

e-mail: oybek.marketing@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy iqtisodiyotning rivojlanishida malakali kadrlar tayyorlashning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati yoritilgan. Xodimlar va kadrlar tushunchalari o'rtasidagi farqlar, malaka tushunchasiga bo'lgan yondashuvlar haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: turizm, xizmat ko'rsatish, malakali kadrlar, ta'minlash, nazariy, mohiyati va zarurati

**THE ECONOMIC ESSENCE AND NEED OF PROVIDING QUALIFIED
STAFF IN THE FIELD OF TOURISM AND SERVICES**

Juliboy ugli Oybek

SIES "Banking" department

Senior lecturer, Ph.D

Abstract: This article describes the socio-economic nature of training qualified personnel in the development of the national economy. Differences between the concepts of employees and personnel, approaches to the concept of competence are discussed.

Key words: tourism, service, qualified personnel, supply, theoretical, essence and necessity

Kirish. O‘zbekistonda keyingi yillardagi jadal islohotlar natijasida sifat va miqdor jihatidan samarali bandlikni ta‘minlashga yo‘naltirilgan yangi tizim shakllandi. O‘zbekiston Respublikasida mehnat bozorini shakllantirish va aholining samarali bandligi darajasini ta‘minlash jarayonida “Aholining ish bilan bandligi to‘g‘risida”gi qonun¹ hamda O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi² muhim huquqiy baza hisoblanadi. Bugungi kundagi holatdan kelib chiqqan holda mamlakatimiz uchun samarali bandlik quyidagi mezonlar bilan belgilanadi³:

milliy daromadning o‘sishi, mahalliy ishlab chiqarishning taraqqiyoti, jamiyat uchun zarur mahsulotlarni ishlab chiqarish, iqtisodiyotning rivojlanishi;

aholi farovonlik darajasi hamda kasbiy malaka darajasining ortishi va mamlakatda ilmiy texnikaviy rivojlanish holati;

ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar natijasi sifatida yangi ish o‘rinlarini yaratish imkoniyatining mavjudligi;

davlat boshqaruvining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi, korxonalarda ishchilar uchun shart-sharoitlar yaratilganligi va hokozolar.

Harakatlar strategiyasida ham «yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda aholining, eng avvalo, o‘rta maxsus va oliy o‘quv muassasalari bitiruvchilari bandligini ta‘minlash, mehnat bozori mutanosibligini va infratuzilmasi rivojlanishini ta‘minlash, ishsizlik darajasini kamaytirish»⁴ muhim yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan edi. Ayniqsa, global koronavirus pandemiyasi sharoitida aholini bandligi va daromadlari darajasini oshirish orqali qo‘llab-quvvatlashga, o‘zini-o‘zi band qilishning yangi shakllarini rag‘batlantirishga alohida e‘tibor qaratildi va qaratilmoqda.

Turizm sohasida kadrlar bilan ta‘minlash tizimini shakllantirish borasidagi

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири). – Т.: Шарқ, 1998.

² Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. – Т.: Адолат, 2022. – 256 б.

³ Шадманов Х.Н. Меҳнат бозорида самарали бандликни таъминлаш: муаммо ва ечимлар. –“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 2, апрель, 2019 йил. 1-9-б.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. ПФ–4947-сон, 2017 йил 7 февраль.

kontsepsiya yoʻnalishini belgilashda respublikada kasb-xunar oʻrganish uchun sharoitlar kengaytirilayotganligini alohida qayd qilish mumkin. Mana shunday yondashulardan biri, bu 2022-yilning 15-iyun kuni Prezident Shavkat Mirziyoev raisligida aholini kasb-hunarga tayyorlash va monomarkazlar faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari yuzasidan videoselektor yigʻilishida bildirgan munosabati boʻldi. U yerda qayd qilingadek: “Mamlakatimizda...xizmat koʻrsatish...kabi koʻplab sohalar rivojlanib, yangi-yangi korxonalar ochilmoqda. Ularni malakali ishchi va mutaxassislar bilan taʼminlash maqsadida oliy va oʻrta maxsus taʼlim yoʻnalishlari oʻzgartirilmoqda. Hududlarda “Ishga marhamat” monomarkazlari tashkil etilib, yoshlarga kasb oʻrgatilmoqda. Taraqqiyot strategiyasida bu borada navbatdagi qadamlar — har bir fuqaroga kasb-hunarga oʻqish imkoniyatini yaratish, kambagʻallikni 2 baravarga qisqartirish maqsadlari belgilangan”⁵.

Oʻrganilganlik darajasi. Intensiv tayyorgarlik asosida turizm xizmati mutaxassislarning asosiy malakasini shakllantirish mavzusi rossiyalik olim Lichak Y.D. va boshqalar tomonidan oʻrganib chiqilgan. Yurtimizda turizm va xizmat koʻrsatish sohalarining ilmiy-nazariy jihatlari, turizm va xizmat koʻrsatish sohalarining rivojlanish tendensiyalari boʻyicha M.Q.Pardayev, B.X.Toʻrayev, D.X. Aslanova, B.Sh.Safarov, M.T.Alimova kabi olimlar ilmiy-tadqiqot ishlarini olib bormoqdalar.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqolani tayyorlash jarayonlarida tizimli yondashuv, tahlil va sintez, qiyosiy tahlil, mantiqiy tahlil, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Zamonaviy sanoatlashgan innovatsion jamiyatda tashkilotlar va tarmoqlar faoliyatining asosiy jihati boʻlib, inqirozga qarshi raqobatbardoshlik hisoblanadi va u birinchi, professional malakaga ega boʻlgan malakali mutaxassislarning tegishli sohalardagi tayyorgarligiga bogʻliq. Bu jarayon faqat uzluksiz taʼlim tizimida sodir boʻlib, u ijtimoiy va mehnat hayotining muhim omili

⁵Касб-хунар ўрганиш учун шaroitлар кенгайтирилади./Халқ сўзи, 2022 йил, 16 июнь. №125. Президент Шавкат Мирзиёев раислигида 15 июнь куни аҳолини касб-хунарга тайёрлаш ва мономарказлар фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари юзасидан видеоселектор йиғилиши.

sifatida ijtimoiy va madaniy rivojlanishning alohida mexanizmi maqomiga ega bo'lmoqda.

Shu bilan bir vaqtda kadrlar, malaka tushunchalari haqida ilmiy tushunchalarga ega bo'lish g'oyat muhim uslubiy ahamiyatga ega bo'lib, turli fikr-mulohazalarga e'tibor berish maqsadga muvofiqdir. "Kadrlar" deganda, odatda o'tgan davrda professionallikka, shuningdek, tanlagan ish sohasida maxsus bilim yoki ko'nikmaga ega bo'lgan aqldon xodimlar tushuniladi. Xodimlar tarkibi - bu istisnosiz, mehnatga jalb qilingan yollanma ishchilar yoki mehnat shartnomasiga muvofiq harakat qiladigan barcha shaxslardir. "Kadrlar" dan farqli o'laroq "xodimlar" tushunchasi keng qamrovli hisoblanadi⁶, barcha tashkilotlar, firma va shu kabilarda shug'ullanayotlarni aniq bilish uchun ishlatiladi.

Ta'kidlash lozimki, tashkilot (tarmoq) darajasida, bizning fikrimizcha, "xodimlar" va "kadrlar" atamaları ko'proq qo'llaniladi. "Xodimlar" tushunchasidan foydalanilganda, kasbiy yoki xizmat ko'rsatish asoslari bo'yicha guruhni tashkil etuvchi ma'lum bir tashkilotning xodimlaridir⁷. Shu munosabat bilan, ushbu tushunchadan tarmoq darajasida kadrlar muammolarini ko'rib chiqishda qo'llash maqsadga muvofiq emas.

Kadrlarni tavsiflashda ularning soni, jinsi va yoshi, umumiy va kasbiy tayyorgarlik darajasi, malaka tarkibi yoki kasbiy guruhdagi ma'lum bir malaka darajasiga tegishliligi, ish tajribasi kabi miqdoriy va sifat ko'rsatkichlariga e'tibor berishlilik muhim ahamiyatga ega. Mehnat faoliyatining turi va murakkabligi va xodimlar tomonidan 2007 yilgacha bajariladigan funksiyalarning xususiyatiga qarab, kadrlarning kasblari tasniflagichiga muvofiq, ularning lavozimlari va ish haqi toifalari yagona tasniflash va O'zbekiston axborotini kodlash tizimi doirasida asosiy toifalarga bo'lingan: ishchi kadrlar, xizmatchi kadrlar, ilmiy kadrlar, rahbar kadrlar. Turizm sohasida kadrlar xizmatining ish amaliyotida ushbu tasniflagich hali ham qo'llaniladi. Buning sababi, sohada professional standartlar hali joriy etilmaganligi, unga ko'ra

⁶ Гужина Г.Н. Критерии эффективности кадровой политики. – М.: 2015. С. 117

⁷ Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу. - СПб. : Евразия, 1999. 430 с.

barcha xodimlar professional guruhlar ichida yettita malaka darajasiga bo'lingan. Shu bilan birga, I.P. Fedorov⁸ning fikriga ko'ra, "kadrlar" atamasi ko'pincha jismoniy va aqliy mehnat ishchilarining eng malakali qismini anglatganda tor ma'noda qo'llaniladi. Bu bayonot bugungi kungacha ham o'zining ahamiyatini yo'qotgani yo'q.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, ushbu tadqiqotda "kadrlar" toifasida biz tashkilotlarda doimiy ravishda ishlaydigan ishchi kuchi bir qismining haqiqiy kontingentini tushunamiz. Bizning fikrimizcha, bunday tushunish xodimlarni boshqarishning miqdoriy va sifat jihatidan o'ziga xos mexanizmini ishlab chiqishga imkon beradi.

"Malaka" tushunchasi asosiy leksik yondashuvda "1) sifatlash fe'li ma'nosiga ko'ra harakat – kimningdir, biror narsaning sifati yoki qadr-qimmatini aniqlash (aniqlik kiritish), baholash (baho berish); har qanday mehnat turiga tayyorgarlik darajasini aniqlash; 2) har qanday turdagi mehnatga tayyorgarlik darajasi (yuqori malakali mutaxassis); 3) kasbi, mutaxassislik"⁹. Lotinchadan qualitas -sifat va facere – amalga oshirmoq ma'nolarini bildiradi.

Ya.D.Lichakning "Malaka" tushunchasini ham me'yoriy ma'noda, masalan, "ish yuqori malakani talab qiladi", ham ma'lum bir shaxsni tavsiflash ma'nosida, masalan, "bu shaxs yuqori malakali" ishlatilishini qayd qilishi diqqatga sazovardir. Birinchi holda, malaka sifat va miqdoriy jihatdan xodimga qo'yiladigan kasbiy faoliyat talablarini anglatadi, bu jarayonda birinchi, ikkinchi, uchinchi toifadagi xodim nimani bilishi va qila olishi kerak¹⁰. Binobarin, xodimning malakaviy tasniflanishi kasbning turli darajadagi ish ko'rsatkichlariga qo'yiladigan talablari hisoblanadi.

"Qo'shimcha" tushunchasiga va "malaka" tushunchasining ikkita ma'nosiga (normativ va individual) nisbatan "qo'shimcha malaka" quyidagicha ta'riflanishi mumkin:

⁸Fedorov I.P. Качество образования категория фундаментальная / И.П.Федоров // Высшее образование в России. 2000. № 2. С. 3-7.

⁹ Словарь русского языка: В 4-х т. / АН СССР, Ин-т русского языка.; Под ред. А.П. Евгеньевой. - 3-е изд., стереотип. - М.: Русский язык, 1985-1988. Т. 2. К-О. 1986. 43с

¹⁰Лычак Я.Д. Формирование ключевых квалификаций специалистов сферы туристского сервиса на основе интенсификации обучения: Дисс. ...канд.пед.наук: 13.00.08. 2009 г. - с.34с.

- kasbiy faoliyatning ixtisoslashtirilgan turlarini bajarish darajasini oshirishga qo'yiladigan talablar (normativ talqin mantiqida);

- kasbiy faoliyatning yuqori darajadagi ixtisoslashtirilgan turlari talablarini bajarishga qodir bo'lgan mutaxassisning malaka tavsifi (individual talqin mantiqida).

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat kurashida barcha resurslardan, jumladan, mehnat resurslaridan benihoya tejamkorlik bilan foydalanish va shu asosda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot tannarxini va qiymatini arzonlashtirish lozim. Bozor iqtisodiyoti sharoitida barcha xo'jalik sub'ektlariga xos intilish ishlab chiqarishda ortiqcha ishchi kuchini saqlab turmaslik, nomiga band bo'lganlarni ishdan bo'shatishga undaydi. Iqtisodiy islohotlar va bosqichma-bosqich bozor iqtisodiyotiga o'tish, mahsulot tannarxini pasaytirish maqsadida resurslarni tejashga bo'lgan astoydil intilish iqtisodiyot sohasidan nisbatan ortiqcha band bo'lganlarni tarmoqdan siqib chiqarishga sabab bo'ladi va optimal bandlikka erishish imkoniyatlarini yaratadi. Iqtisodiyot sohalari bo'yicha aholining bandlik ko'rsatkichlari 1-jadvalda qayd qilingan.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, Respublikamizda 2019 yil 12523,3 ming kishi xalq xo'jaligining turli tarmoqlarida band bo'lib, shulardan 6183,4 ming kishi moddiy ishlab chiqarish sohasida 6339,9 ming kishi esa noishlab chiqarish sohasida band bo'lganligini ko'rishimiz mumkin.

O'zbekistonda hozirgi kunda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosatga muvofiq, davlat mamlakatda innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishning muhim shartlari va omillari bo'lgan ta'lim, fan, texnika taraqqiyoti sohaslarini moliyalashtirish va ularni qo'llab-quvvatlash hamda rivojlantirishda yetakchi rol o'ynaydi, ushbu jarayonlarga o'z ixtiyoridagi qurol va vositalar yordamida faol va kuchli ta'sir ko'rsatadi.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida band aholining iqtisodiyot sohalari bo'yicha tarkibi (2015-2019-y.)¹¹

№	Ko'rsatkichlar	Yillar				2019 yil 2015 yilga nisbatan	
		2015		2019		soni, ming kishi (+,-)	ulushi, %
		soni, ming kishi	ulushi, %	soni, ming kishi	ulushi, %		
1.	Band aholi, jami, ming kishi	8983,0	100	12523,3	100	3540,3	139,4
2.	Shu jumladan: sanoat	1145,0	12,7	1615,3	13,0	470,3	141,0
3.	Qishloq xo'jaligi	3093,0	34,4	3398,8	27,1	305,8	109,8
4.	Qurilish	676,0	7,5	1169,3	9,3	493,3	173,0
5.	Transport va aloqa	382,0	4,2	660,9	5,3	278,9	173,0
6.	Savdo va umum ovqatlanish moddiy texnika ta'minoti, savdo va tayyorlov	754,0	8,4	1379,1	11,0	625,1	182,9
7.	Uy-joy kommunal xo'jalik aholiga noishlab chiqarish turidagi maishiy xizmat ko'rsatish	251,0	2,7	448,3	3,6	197,3	178,6
8.	Sog'liqni saqlash jismoniy tarbiya va ijtimoiy ta'minot	587,0	6,5	924,6	7,4	337,6	157,5
9.	Maorif, madaniyat, san'at, fan va ilmiy xizmat ko'rsatish	1146,0	12,7	1643,8	13,1	497,8	143,4
10.	Moliya, kredit va sug'urta	52,0	0,6	64,7	0,5	12,7	124,4
11.	Boshqa tarmoqlar	897,0	10,0	1218,5	9,7	321,5	135,8

Turizm sohasi milliy iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida, boshqa barcha tarmoqlar bilan teng asosda davlatning bevosita tashkilotchiligi va

¹¹Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

rahnomoligi ostida rivojlanayotgan ilmu-fan yutuqlaridan foydalanish imkoniyatiga ega. Respublikamizning o'nlab oliy o'quv yurtlarida, yuzlab o'rta maxsus ta'lim muassasalari hamda kollejlarda turizm sohasi ishlab chiqarishi ehtiyojlari uchun zarur bo'lgan turli yo'nalishlarda soha mutaxassisleri tayyorlanmoqda.

Milliy iqtisodiyotning rivojlanishida malakali kadrlar tayyorlashning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati jamiyatning iqtisodiy xizmatlar ko'rsatish talablariga asosan belgilanadi. Malakali kadrlar tayyorlash jarayoni ta'limning maqsad va vazifalari, usullari, mazmuni, ta'lim tizimining samaradorligiga bevosita bog'liq. Malakali kadrlar tayyorlashning maqsadi kerakli yo'nalishdagi bilimlarni chuqur egallagan mutaxassislar, turli tarmoqlarda faoliyat yurituvchi malakali kadrlarni tayyorlash yoki hududda kadrlar malakali qatlamini yuzaga keltirish orqali jamiyatning umumiy bilim darajasini oshirish va boshqaruvni takomillashtirishdan iborat.

O'zbekistonning tarixiy va madaniy mentalitetining o'ziga xos xususiyati shundaki, ta'lim darajasi har doim millatning asosiy strategik resursi hisoblangan va bu uning jahon taraqqiyoti jarayonlaridagi o'rnini belgilab beradi. Shu munosabat bilan, O'zbekiston ta'limini modernizatsiya qilish, erishilgan darajani ilmiy qayta ko'rib chiqish va baholash, kamchiliklar va ularning sabablarini aniqlash, yangi strategik yo'nalishlarni va konseptual nazariyalarni ishlab chiqish insonni zamon talabiga javob bera oluvchi shaxs bo'lib, shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Har qanday darajadagi ta'lim tizimi va uning har bir bo'g'ini alohida-alohida tuzilmasi, tashkil etilishi va ish usullari yetarlicha harakatchan, nafaqat bugungi kun talablariga to'liq javob beradigan, balki strategik yo'nalishga ega bo'lsagina o'z vazifalarini muvaffaqiyatli bajarishi mumkin. Zamonaviy ta'limda oliy ta'lim va kasb-hunar bo'yicha amaliy faoliyat uchun kasbiy tayyorgarlik zarurligi, uzluksizlik va yaxlitlik tamoyili asosida ta'lim turlari va darajalarini integratsiyalash va tabaqalashtirish, ta'lim tizimini rivojlantirishda innovatsion jarayonlarni faollashtirish kabi ob'ektiv tendensiyalar kuzatiladi va ularga jiddiy e'tibor beriladi. Ta'limning barcha asosiy yo'nalishlari turistik kadrlarning uzluksiz kasbiy tayyorgarligi uchun ham dolzarbdir.

Turistik kadrlarning uzluksiz kasbiy tayyorgarligi sifati mutaxassislarning e'tibor mavzusiga aylandi, ammo korporatsiyalararo ta'limning innovatsion shaklida turistik kadrlarni uzluksiz kasbiy tayyorlashning yaxlit tizimini ishlab chiqish va boshqarish bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar o'tkazildi. kompleks amalga oshirilmadi. Kasb-hunar ta'limining zamonaviy paradigmasini amalga oshirishda eng muhim rol ta'lim tizimini mintaqaviylashtirishga tegishli. Ushbu shakllantiruvchi ta'sir darajasi ko'p jihatdan ijtimoiy-madaniy qadriyatlar va milliy an'analarni saqlash, ko'paytirish va keyinchalik etkazish jarayonlarining pedagogik samaradorligini belgilaydi, yoshlar ongida professionallik va umuminsoniy axloqning global doimiyligini muvaffaqiyatli shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa. Yuqori malakali kadrlarning aqliy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish hamda ularning ishchanlik va bilimdonlik qobiliyatlarini shakllantirishda ta'limning muhim xususiyatlari shaxs, davlat va jamiyat darajasida tavsiflanadi. Bu tavsiflash mezoniga ko'ra, davlat mamlakat aqliy va ilmiy salohiyatining rivojlanishi hamda aholining ma'naviy boyligi va huquqiy madaniyati oshirilishi tarafdori. Shaxs bu jarayonda bilim, uquv, ko'nikma, tajriba, malaka va boshqa intellektual qobiliyatlar bo'yicha zarur ehtiyojlarini qondiradi.

Turizm sohasida kadrlar tayyorlash, eng avvalo, ta'lim sifati va sohani ilmiy ta'minlashning mavjudligi bilan bog'liq. Turizm kadrlarini tayyorlashdagi muammolarni o'z vaqtida aniqlash, shuningdek, turizm bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar va shart-sharoitlarni aniqlash mintaqaviy turizm xodimlarining va umuman O'zbekiston turizm mahsulotining raqobatbardoshligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири). – Т.: Шарқ, 1998.
2. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. – Т.: Адолат, 2022. – 256 б.

3. Шадманов Х.Н. Меҳнат бозорида самарали бандликни таъминлаш: муаммо ва ечимлар. –“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 2, апрель, 2019 йил. 1-9-б.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. ПФ–4947-сон, 2017 йил 7 февраль
5. **Касб-хунар ўрганиш учун шароитлар кенгайтирилади./Халқ сўзи, 2022 йил, 16 июнь. №125. Президент Шавкат Мирзиёев раислигида 15 июнь куни аҳолини касб-хунарга тайёрлаш ва мономарказлар фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари юзасидан видеоселектор йиғилиши.**
6. Гужина Г.Н. Критерии эффективности кадровой политики. – М.: 2015. С. 117
7. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу. - СПб. : Евразия, 1999. 430 с.
8. Федоров И.П. Качество образования категория фундаментальная / И.П.Федоров // Высшее образование в России. 2000. № 2. С. 3-7.
9. Словарь русского языка: В 4-х т. / АН СССР, Ин-т русского языка.; Под ред. А.П. Евгеньевой. - 3-е изд., стереотип. - М.: Русский язык, 1985-1988. Т. 2. К-О. 1986. 43с
10. Лычак Я.Д. Формирование ключевых квалификаций специалистов сферы туристского сервиса на основе интенсификации обучения: Дисс. ...канд.пед.наук: 13.00.08. 2009 г. - с.34с.